

УДК 37.013.78-051:[008+001.895]:371.134-057.875

*Борох Ю. В.,
викладач,
кафедра соціальної роботи
і менеджменту
соціокультурної діяльності,
Інститут педагогіки і психології,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
(Суми, Україна)*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті обґрунтовано міжнародні та вітчизняні тенденції розвитку пріоритетних напрямів державної політики у сфері формування інноваційної культури. Проаналізовано деякі нормативно-правові документи, що спричинили ряд інституційних перетворень у вітчизняному суспільстві у площині поширення інноваційної діяльності та формування інноваційної культури. Визначено нормативно-правові передумови, що виступають інституційним каркасом формування інноваційної культури майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: *інновації, інноваційна політика, інноваційний розвиток, інноваційна культура, майбутні фахівці соціальної сфери, соціальні працівники.*

В статье обоснованы международные и отечественные тенденции развития приоритетных направлений государственной политики в сфере формирования инновационной культуры. Проанализированы некоторые нормативно-правовые документы, вызвавшие ряд институциональных преобразований в отечественном обществе в аспекте

распространения инновационной деятельности и формирования инновационной культуры. Определены нормативно-правовые предпосылки, выступающие институциональным каркасом формирования инновационной культуры будущих социальных работников.

Ключевые слова: инновации, инновационная политика, инновационное развитие, инновационная культура, будущие специалисты социальной сферы, социальные работники.

International and domestic trends of the development of priority orientations of the state policy in the sphere of formation of an innovative culture are considered in this article. The author analyzes some legal documents that led to a number of institutional changes in modern society in the sphere of innovative work and formation of an innovative culture. Legal backgrounds that are the basis of formation of an innovation culture of future social workers are defined.

Key words: innovation, innovation policy, innovative development, innovative culture, future professionals of social sphere, social workers.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема формування інноваційної культури майбутніх соціальних працівників потребує наукового обґрунтування нормативних, організаційних, науково-методичних умов розвитку цього професійного утворення. Існування правового поля, що регламентує, з одного боку, професійну діяльність, а з іншого – систему професійного навчання спеціалістів означеного профілю, виступає одним із провідних чинників їх ефективної фахової діяльності. Нормотворча діяльність міжнародної спільноти у сфері розробки базових засад державної інноваційної політики відіграє важливу роль для поширення основоположних принципів формування інноваційної культури у місцевому та глобальному вимірах і виступає макрорівнем відповідного правового поля. Переконані, що державна інноваційна політика будь-якої країни є невід'ємною частиною соціально-економічної політики, спрямованої на інноваційний розвиток. Актуальність інноваційного розвитку України є безсумнівною в контексті глобалізаційних викликів і вітчизняних реалій. Враховуючи потребу оптимізації функціонування національної інноваційної системи, у рамках якої зароджуються та впроваджуються інновації, в умовах глобалізаційних викликів, здійснимо огляд міжнародних і вітчизняних тенденцій розвитку інноваційної культури в аспекті пріоритетних напрямів державної політики у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми, виокремлення невіршених її частин. В українській психолого-педагогічній літературі нині відсутні як фундаментальні, так і прикладні дослідження, що присвячені проблемі формування інноваційної культури фахівця соціальної сфери. Серед дослідників, які опікуються вивченням наукових проблем, дотичних до предмета нашого дослідження, відзначимо таких вітчизняних науковців, як: Р. Вайнола, О. Гуренко, І. Доброскок, О. Карпенко, І. Мельничук, Л. Міщик, В. Поліщук, С. Харченко (питання професійної підготовки майбутніх соціальних працівників); І. Гавриш, Ю. Будас, Л. Петриченко, Н. Клокар, Т. Коломієць (питання формування готовності майбутніх педагогів до інноваційної діяльності); представників близького зарубіжжя В. Вольвач, С. Григорьеву, Л. Єлизарову, В. Зубенка, О. Кучергіну, Г. Сафарову, В. Фокіну, Л. Холодкову (питання формування інноваційної культури педагогів). Конкретно-фахову спрямованість культурологічної підготовки майбутнього фахівця висвітлюють такі вітчизняні науковці, як: Р. Миленкова, К. Кириленко, Л. Штефан. Аналіз наукових праць із проблеми формування професійної культури майбутніх соціальних працівників загалом, та інноваційної культури як її спеціального компонента, зокрема, свідчить про недостатню розробленість зазначеного напрямку професійної підготовки та актуальність проведення подальших наукових пошуків. Оскільки організаційне, змістове реформування системи вищої освіти (у нашому випадку – професійної підготовки соціальних працівників) залежить від внутрішньої політики та соціальних пріоритетів України, першочергово вбачаємо доцільним окреслити нормативно-правові передумови формування інноваційної культури майбутніх соціальних працівників у нашій державі.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні нормативно-правових передумов, що виступають інституційним каркасом формування інноваційної культури майбутніх соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Першочергово звернемося до розгляду міжнародних документів, що визначають пріоритети світової інноваційної політики та можливі стратегічні напрями модернізації державної політики у сфері формування інноваційної культури суспільства. Починаючи з 2007 р. і на даний час, Міжнародною бізнес-школою INSEAD, Корнельським університетом (Cornell University) і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (World Intellectual Property Organization, WIPO) здійснюється найбільш комплексна оцінка показників інноваційного розвитку в різних країнах світу.

У 2015 р. вказаними установами була представлена аналітична доповідь “Глобальний індекс інновацій 2014 р. Людський фактор у інноваційному процесі” (Global Innovation Index 2014. The Human Factor in Innovation). У документі підкреслюється, що фундаментальною рушійною силою будь-якого інноваційного процесу є людський фактор. Саме людський інноваційний потенціал є однією з причин, за якими країни-лідери в галузі інновацій очолюють рейтинги вже кілька років поспіль [28].

У 2016 р. була представлена аналітична доповідь “Глобальний індекс інновацій 2015 р. Інноваційна політика розвитку” (The Global Innovation Index 2015: Effective Innovation Policies for Development). У вказаному документі наголошується, що успішність економіки будь-якої країни пов’язана як із наявністю інноваційного потенціалу, так і відповідними умовами для його втілення [29]. У 2015 р. глобальний індекс інновацій складався з 79 різних змінних [29] (у 2014 р. – з 81 [28]; у 2009–2010 р. – з 60 [27]), що детально характеризують інноваційний розвиток країн світу, які перебувають на різних рівнях економічного розвитку. У 2015 р. за вищезгаданим показником Україна зайняла 64 місце в списку з 141 країни [29, с. 292], у попередньому році – 63 місце з 143 країн [28, с. 272]. Для порівняння в 2009–2010 рр. Україна посідала 61 місце з 132 країн [27, с. 198]. У рейтингу країн світу за рівнем інноваційних можливостей і результатів у 2015 р. лідерські позиції обіймали Швейцарія, Великобританія, Швеція, Нідерланди, Сполучені Штати Америки [29].

Одним із ключових інструментів вимірювання рівня інноваційного розвитку в країнах ЄС і порівняльного аналізу цих країн з іншими провідними світовими економіками є EU Trendchart. Він включає низку спеціальних показників, що стосуються інновацій, науки та технологій, людського й економічного розвитку. Якщо для оцінки інноваційного потенціалу країни використовувати показники EU Trendchart, очікується, що в 2020 р. Україна перейде з групи країн, що відстають у розвитку, до групи “помірних новаторів” [6, с. 42]. Для досягнення означеного Україна має впровадити заходи за наступними напрямками: 1. Удосконалення управління у сфері інновацій. 2. Активізація інноваційної діяльності на підприємствах. 3. Поєднання потенціалу сфери досліджень і розробок з промисловістю. 4. Підвищення рівня інноваційної діяльності в регіонах. 5. Розвиток інноваційної культури. 6. Конкурентоспроможність на світовому ринку у сфері еко-інновацій [6, с. 41].

Відповідно до матеріалів, підготовлених в рамках проекту ЄС, “Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні”

(Europe Aid/127694/C/SER/UA, 2009–2011), країни з перехідною економікою, на зразок України, повинні концентруватися на: 1) формуванні інноваційної культури у суспільстві (не ігноруючи при цьому важливу роль закладів освіти в інноваційній структурі); 2) підтримці інноваційної діяльності малих і середніх підприємств; 3) залученні приватного сектора до науково-дослідних проектів; 4) підвищенні ролі уряду в стимулюванні наукових досліджень [6, с. 38].

Отже, інноваційна культура, підприємництво та ринкова орієнтація визнаються країнами-членами Європейського Союзу рушійними силами на шляху до добробуту та зростання. Аналіз результатів рейтингу країн свідчить, що Україна має досить низький рівень конкурентоспроможності, що обумовлено, на наш погляд, відсутністю дієвих механізмів у реалізації чинних положень нормативно-правової бази та незадовільною державною політикою в інноваційній сфері.

Практичні дії країн-членів Європейського Союзу доводять значимість інноваційної культури для їх розвитку. Так у 90-х рр. Комісією Євросоюзу були розроблені Меморандум про інновації (Green Paper on Innovation in Europe, 1996) [30] і План європейського інноваційного розвитку (The First Action Plan for Innovation in Europe, 1997) [31], в межах яких визначено основні підходи щодо формування інноваційної культури та передбачено створення відповідної інноваційної інфраструктури з метою стимулювання її розвитку.

Відповідно до окресленої загальноєвропейської тенденції, в Україні у 2003 р. за участю науковців Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України затверджено Концепцію інноваційного розвитку економіки України. У Концепції передбачено спеціальний розділ “Формування сучасної інноваційної культури суспільства”, у якому відзначено, що цей прогрес “потребує докорінної перебудови духовного поступу країни з метою його органічного включення в процес переходу вітчизняної економіки на інноваційну модель розвитку” [21, с. 217].

Указом Президента України від 30 грудня 2005 р. утворено Державне агентство України з інвестицій та інновацій – центральний орган виконавчої влади, що відповідальний за втілення інноваційної політики (діяв по травень 2010 р.), з відповідною мережею регіональних центрів інноваційного розвитку (в містах Вінниця, Дніпро, Донецьк, Київ, Львів, Луцьк, Миколаїв, Севастополь, Ужгород, Харків) і Державною інноваційною фінансово-кредитною установою [26]. З 8 квітня 2011 р. за наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність відповідає новостворена установа Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації [23]. У 2014 р. Уряд реорганізував Державне

агентство з питань науки, інновацій та інформатизації, створивши центральний орган виконавчої влади з реалізації політики у сфері електронного урядування – Державну службу з питань електронного урядування (Постанова Кабінету Міністрів України від 4 червня 2014 р.). Згідно з Постановою, Міністерство освіти і науки є правонаступником прав та обов'язків Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації з питань реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності [13].

На нашу думку, така низка реорганізацій урядових структур, відповідальних за здійснення інноваційної діяльності, не сприяє підвищенню її продуктивності, оскільки передбачає постійне делегування владних повноважень іншим установам, на противагу системній, планомірній, виваженій реалізації організаційно-управлінської та моніторингової функцій.

Протягом першого десятиріччя XXI ст. в Україні реалізовано ряд вагомих заходів, спрямованих на удосконалення нормативно-правового регулювання інноваційної діяльності та розвиток інноваційної культури серед громадського загалу. Зокрема, на державному рівні було підтверджено необхідність громадсько-професійної експертизи правового поля інноваційно-інвестиційної діяльності; розроблено “Українську інноваційну доктрину” [8, с. 34]; впроваджено проект “Підтримка мережі Євроклубів України”; передбачено створення кластеру “Інноваційна культура українців” з центром у м. Києві на базі Київського національного університету ім. Т. Шевченка [16] тощо.

Проте на відміну від розвинутих країн Європи та світу, інноваційна культура українського суспільства перебуває на низькому рівні розвитку. Серед провідних причин такого становища виділимо такі: відсутність єдиного підходу до формування в Україні інноваційної культури на державному рівні; брак інноваційних складових в освітніх програмах українських навчальних закладів (як загальноосвітніх, так і вищих); неналежна оцінка ролі науково-технологічного прогресу для соціально-економічного зростання країни на мікро- і мезорівні суспільства [14, с. 321–322]; нерозвиненість інноваційної інфраструктури на місцях; низький рівень фінансування інноваційної сфери; неефективність державної політики у сфері формування інноваційної культури та управління інноваційними процесами.

Упродовж перших років незалежності уряд України не приділяв належної уваги інноваційному розвитку. Попри це, в кінці 1990-х та у 2000-х рр. все ж було ухвалено деякі важливі законодавчі акти: Постанова Верховної Ради України “Про Концепцію науково-технологічного

та інноваційного розвитку в Україні” (від 13 липня 1999 р.); Закон України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” (від 11 липня 2001 р.); Закон України “Про інноваційну діяльність” (від 4 липня 2002 р.); Закон України “Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні” (від 16 січня 2003 р.); Розпорядження Кабінету Міністрів України “Концепція розвитку національної інноваційної системи” (від 17 червня 2009 р.); Постанова Верховної Ради України “Про Рекомендації парламентських слухань з питань “Стратегії інноваційного розвитку в Україні на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів” (від 21 жовтня 2010 р.); Програма Президента України “Програма економічних реформ на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” (від 2 червня 2010 р.); Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері” (від 10 вересня 2012 р.) та ін.

Детальніше зупинимося на розгляді деяких нормативно-правових документів, що спричинили ряд інституційних перетворень у суспільстві в аспекті поширення інноваційної діяльності та формування інноваційної культури.

У Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України (1999 р.) визнається, що науково-технологічний та інноваційний розвиток є невід’ємною складовою частиною задоволення широкого комплексу національних інтересів держави [10, с. 12].

Виходячи з актуальності наявних в Україні проблем, вирішення яких потребує наукового забезпечення, одним із пріоритетних напрямів державної підтримки, згідно з Концепцією, має стати вища освіта, підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів з пріоритетних напрямів науково-технологічного розвитку [10, с. 13].

Законом України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” (2003 р.) визначено сутність категорій “пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні”, “інноваційний потенціал”, “інноваційна культура”, “моніторинг інноваційної діяльності” та започатковано розвиток питань формування інноваційної культури особистості на вітчизняних теренах [5, с. 5–6]. У статті 7 означеного Закону розвиток інноваційної культури суспільства названо одним з дев’яти стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на 2003–2013 роки [5, с. 8].

На сьогодні даний нормативно-правовий документ втратив чинність на підставі дії нового Закону України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” (від 8 вересня 2011 р.) [4]. Окреслені

у Законі стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності на 2011–2021 рр. здебільшого стосуються активізації інноваційних процесів у національній економіці та розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [4, с. 15].

Програмою економічних реформ на 2010–2014 рр. “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” (2010 р.) визначено завдання щодо відновлення економічного зростання й технологічної модернізації економіки країни [15]. Програма охоплює широкий набір стратегічних перетворень, серед яких – збереження та розвиток людського й соціального капіталу шляхом підвищення ефективності й стабільності соціального захисту [15, с. 3].

Концепцією розвитку національної інноваційної системи (2009 р.) у напрямі підвищення рівня інноваційної культури суспільства передбачено: формування позитивного ставлення до інновацій у суспільстві шляхом популяризації інноваційної діяльності через засоби масової інформації; упровадження навчальних програм, спрямованих на виховання в дітей та молоді творчого мислення та позитивного ставлення до інновацій [17, с. 57].

Концепція реформування державної політики в інноваційній сфері (2012 р.) спрямовується на формування належної інституціональної бази, забезпечення взаємодії різних інституцій під час упровадження інновацій; створення сучасного ринку інновацій і технологій; визначення механізму оперативного реагування на зміни в інноваційній сфері [18, с. 200]. Її реалізація, зокрема, передбачає удосконалення законодавства в інноваційній сфері з метою створення умов для впровадження інновацій, формування інноваційної культури [18, с. 200].

Концепцією визначено шляхи формування інноваційної культури суспільства, зокрема: популяризації провадження наукової, винахідницької та інноваційної діяльності, а також створення цілісної системи безперервної освіти з урахуванням кадрового забезпечення інноваційної діяльності; удосконалення системи науково-технічної інформації, розширення доступу до інформації юридичних і фізичних осіб через Інтернет; оновлення навчальних програм, планів з метою формування інноваційного мислення, розвитку творчого потенціалу та позитивного ставлення фахівців до інновацій; залучення через дослідницькі центри вищих навчальних закладів студентів і слухачів до участі у реалізації інноваційних проєктів; підвищення кваліфікації керівників державних підприємств, установ та організацій з питань формування та реалізації державної інноваційної політики, технологічного аудиту, управління інтелектуальною власністю, стратегічного маркетингу, стратегічного

та інноваційного менеджменту; забезпечення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з питань інноваційного менеджменту [18, с. 203].

Аналіз наведених вище нормативних актів свідчить, що нормативно-правове забезпечення розвитку інноваційної культури має переважно декларативно-концептуальний характер. Серед наявних прогалин у нормативно-правовому забезпеченні інноваційної діяльності ми відзначимо: відсутність змістовного взаємозв'язку між різними законодавчими і підзаконними актами у цій сфері; брак для переважної більшості з них чітких збалансованих організаційних, управлінських, ресурсних, технологічних та інших механізмів створення, функціонування, моніторингу й порядку фінансування інноваційних ініціатив, проєктів, програм регіонального та державного значення в різних галузях соціальної сфери.

Питання поширення інноваційної діяльності та формування інноваційної культури в нашій державі, що порушуються в основоположних нормативно-правових документах з цієї проблеми, на нашу думку, потребують їх конкретизації в аспекті визначення, в першу чергу, механізмів: а) координації діяльності органів виконавчої влади, громадських і наукових інституцій; б) підтримки інноваційної активності суб'єктів на всіх стадіях інноваційного процесу; в) становлення та розвитку специфічної інфраструктури інноваційної діяльності.

Одним із головних критеріїв ефективного здійснення інноваційної діяльності виступає її кадрове забезпечення. На сьогодні провідну роль у підготовці фахівців у галузі інноваційної діяльності відіграє система вищої освіти.

Вважаємо за доцільне зазначити, що сучасний етап розвитку постіндустріального суспільства визначається як суспільство знань і характеризується такими взаємопов'язаними складовими: 1) виробництво знань, яке здійснюється передусім шляхом наукових досліджень; 2) їх засвоєння у процесі освіти і професійної підготовки; 3) поширення знань за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій; 4) використання знань в інноваційних процесах [20, с. 4].

Ми погоджуємося з висновками І. Гавриш [2], що освіта XXI ст. має забезпечити успішне функціонування особистості в умовах інноваційного типу суспільного життя. У зв'язку з цим, провідною тенденцією розвитку національних освітніх систем стає їх модернізація на засадах інноваційного підходу, сутність якого полягає в тому, що визначальним чинником успішності сучасної людини визнається її здатність до інноваційної діяльності та інноваційного типу мислення.

З цієї точки зору нам імпонує позиція А. Капської, яка наголошує, що систему вищої освіти слід розглядати як одну з провідних галузей соціального життя, яка при створенні умов для її вдосконалення може стати надійним соціальним стабілізуючим фактором в українському суспільстві і в перспективі сприятиме його успішному розвитку [7, с. 29].

Значний інтерес для нашого дослідження становлять пріоритети розвитку Європейського простору вищої освіти, визначені в Льовенському комюніке (Leuven Communiqué) конференції європейських міністрів вищої освіти “Болонський процес у період до 2020 року – Європейський простір вищої освіти у новому десятилітті” (28–29 квітня 2009 р.). Звертаємо увагу на деякі положення, викладені в документі: вища освіта має відігравати ключову роль у культурному та соціальному розвитку суспільства; всі інституції вищої освіти мають стимулювати інноваційну та дослідницьку діяльність студентів; вища освіта, на всіх її рівнях, має ґрунтуватися на найсучасніших розробках у галузі дослідницької діяльності та розвитку, сприяючи посиленню інноваційних і креативних елементів у суспільстві [1].

Як відомо, Болонським процесом передбачено здійснення структурної реформи національних систем вищої освіти країн Європи, зміну освітніх програм і впровадження відповідних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах. Концептуальні засади розвитку вищої школи України та її інтеграції в європейський освітній простір у межах Болонського процесу передбачають гармонізацію національних і міжнародних освітніх стандартів. Головна мета цього процесу – підготовка конкурентоспроможних фахівців, які: по-перше, здатні вільно оперувати новітніми науково-технічними та науково-гуманітарними здобутками; по-друге, наділені професійними, світоглядними і громадянськими якостями з урахуванням перспектив розвитку суспільства, техніки, культури та мистецтва; по-третє, здатні до самовдосконалення та постійного підвищення власного професійного потенціалу.

У контексті досліджуваної проблеми особливий інтерес становлять нормативно-правові документи у сфері вітчизняної системи науки і вищої освіти, що регламентують як здійснення освітньої діяльності, так і сприяють підвищенню ролі інновацій та інноваційної культури в суспільних перетвореннях. Серед них: закони України “Про освіту” (від 23 травня 1991 р.), “Про Національну програму інформатизації” (від 4 лютого 1998 р.), “Про вищу освіту” (від 1 липня 2014 р.); постанови Кабінету Міністрів України “Про Державну національну програму “Освіта” (“Україна ХХІ століття”)” (від 3 листопада 1993 р.), “Про утворення інституту інноваційних технологій і змісту освіти” (від 7 лютого 2006 р.), “Про утворення Інституту модернізації змісту

освіти та Інституту освітньої аналітики” (від 26 листопада 2014 р.); укази Президента України “Про Національну доктрину розвитку освіти” (від 17 квітня 2002 р.), “Про заходи щодо вдосконалення системи вищої освіти України” (від 17 лютого 2004 р.); “Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року” (від 25 червня 2013 р.); Наказ Міністерства освіти і науки України “Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності” (від 7 листопада 2000 р.); рішення колегії Міністерства освіти і науки України “Вища освіта і наука – найважливіші сфери відповідальності громадянського суспільства та основа інноваційного розвитку” (від 24 квітня 2005 р.), “Підвищення ефективності вищої освіти – визначальний чинник зростання соціально-економічного потенціалу держави” (від 23 лютого 2006 р.).

Зупинимось на аналізі найбільш показових в аспекті створення організаційно-правових та організаційно-управлінських передумов для формування інноваційної культури майбутніх фахівців соціальної сфери нормативно-правових документах.

У Державній національній програмі “Освіта” (“Україна XXI століття”) органічна інтеграція освіти і науки, активне використання наукового потенціалу вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ, новітніх теоретичних розробок у навчально-виховному процесі визначені провідними шляхами реформування освіти. Серед стратегічних завдань реформування освіти в Україні в Доктрині названо: формування освіченої, творчої особистості, відтворення й трансляція культури та духовності в усій різноманітності вітчизняних і світових зразків [11].

У Національній доктрині розвитку освіти розкрито систему концептуальних ідей щодо стратегії та основних напрямів розвитку освіти у першій чверті XXI століття. Згідно з Доктриною, поєднання освіти і науки є умовою модернізації системи освіти, головним чинником її подальшого розвитку, що забезпечується шляхом: розвитку освіти на основі новітніх наукових і технологічних досягнень; інноваційної освітньої діяльності в навчальних закладах усіх типів, рівнів акредитації та форм власності; створення науково-інформаційного простору, насамперед для дітей та молоді; запровадження цільових програм, що сприяють інтеграції освіти і науки [24, с. 21].

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року серед стратегічних напрямів державної політики у сфері освіти: реформування системи освіти, в основу якої має покладатися принцип пріоритетності людини; модернізація структури, змісту та організації освіти на засадах компетентнісного підходу; побудова

ефективної системи національного виховання, розвитку та соціалізації дітей і молоді; розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі [25, с. 22].

У Законі України “Про вищу освіту” стверджується, що наукова, науково-технічна й інноваційна діяльність у вищих навчальних закладах є невід’ємною складовою освітньої діяльності та провадиться з метою інтеграції наукової, освітньої і виробничої діяльності в системі вищої освіти [3, с. 68]. Застосування нових наукових, науково-технічних знань під час підготовки фахівців із вищою освітою та формування сучасного наукового кадрового потенціалу, здатного забезпечити розробку та впровадження інноваційних наукових розробок, у Законі визначені одними з провідних завдань наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів [3, с. 69].

Огляд нормативно-правових документів у сфері вітчизняної системи вищої освіти віддзеркалює провідну тенденцію розвитку галузі, що полягає в реформуванні наявної освітньої системи України. Перспективними шляхами посилення дослідницького та інноваційного компонентів у структурі вищої освіти, на наш погляд, є: забезпечення розвитку вищих навчальних закладів як провідних центрів інноваційної діяльності; проектування освітніх програм професійної підготовки до фахової інноваційної діяльності.

З-поміж нормативно-правових документів, що регулюють сферу соціальних послуг в Україні, слід виділити: Наказ Міністерства України у справах сім’ї, молоді та спорту “Стратегія розвитку системи соціальних послуг для сім’ї, дітей та молоді на 2009–2014 роки” (від 4 листопада 2008 р.) та Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг” (від 8 серпня 2012 р.).

У Стратегії реформування системи надання соціальних послуг на державному рівні визнано недостатньо ефективною наявну систему надання соціальних послуг. У документі розкрито низку недоліків у системі соціального обслуговування: 1) відсутність ефективних механізмів раннього виявлення осіб, планування та надання соціальних послуг з урахуванням визначених потреб на рівні адміністративно-територіальної одиниці; 2) брак інформаційного обміну інформацією під час надання соціальних послуг щодо надання інших видів соціальної допомоги, що унеможлиблює застосування комплексного підходу до подолання складної життєвої ситуації особи; 3) задоволення лише невідкладних потреб вразливих груп населення, на противагу необхідності запобігання виникненню складних життєвих обставин та формування навичок

реінтеграції у суспільство; 4) надання соціальних послуг у стаціонарних інтернатних установах, що унеможлиблює право осіб на проживання в громаді [19, с. 73].

Стратегією реформування системи надання соціальних послуг передбачено: модернізацію наявної інфраструктури соціальних послуг та створення конкурентного ринку зазначених послуг шляхом впровадження механізму стимулювання суб'єктів, що надають соціальні послуги, до постійного підвищення рівня якості таких послуг; розширення переліку соціальних послуг, що надаються за місцем проживання їх отримувачів тощо [19, с. 73]. Серед очікуваних результатів реалізації Стратегії – запровадження надання інноваційних соціальних послуг, що в цілому сприятиме доступності соціальних послуг і задоволенню в повному обсязі потреб осіб у соціальній допомозі [19, с. 75].

Стратегією розвитку системи соціальних послуг для сім'ї, дітей та молоді на 2009–2014 роки визначено середньострокові перспективи розвитку системи надання соціальних послуг в Україні [9]. У Стратегії наголошується на недостатній професійній компетентності працівників – суб'єктів надання соціальних послуг, що пов'язано з невідповідністю навчальних програм вищих навчальних закладів професійним запитам практичної соціальної роботи та несформованим механізмом атестації та супервізії спеціалістів, які надають соціальні послуги [9, с. 4].

Серед пріоритетів розвитку системи соціальних послуг, названих у документі, акцентуємо увагу на удосконаленні існуючих і створенні нових видів соціальних послуг та забезпеченні вивчення інноваційних технологій у процесі підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації соціальних працівників [9, с. 5].

Поширення інноваційних технологій соціальної роботи (зокрема, створення системи експертизи, апробації та впровадження інноваційних технологій соціальної роботи, забезпечення вивчення інноваційних технологій у процесі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації соціальних працівників) визначено стратегічною метою розвитку системи соціального обслуговування України [9, с. 6].

Отже, на державному рівні розроблені базові теоретичні засади правового регулювання інноваційної діяльності спеціалістів із соціальної роботи. Незважаючи на певні здобутки у галузі законодавчого забезпечення інноваційної соціальної роботи, вважаємо, що постає необхідність розробки: а) інноваційних стратегій розвитку соціальних установ; б) механізмів розвитку системи соціального партнерства в аспекті поширення соціальних інновацій; в) системи супервізії з питань

пошуково-дослідницької роботи в соціальній сфері; г) механізмів упровадження інноваційних соціальних проектів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. В Україні відбулися позитивні зрушення у напрямку розвитку державного нормативного забезпечення інноваційної діяльності. Відтак, можемо стверджувати, що в нашій державі склалися нормативно-правові передумови, які виступають інституційним каркасом формування інноваційної культури майбутніх соціальних працівників, зокрема: 1) на державному рівні визнано, що задоволення нагальних суспільних потреб і забезпечення сталого функціонування, відтворення та розвитку соціуму вимагає врахування глобальних тенденцій інноваційного розвитку; 2) розвиток інноваційної культури визначено на законодавчому рівні стратегічним пріоритетним напрямом інноваційної діяльності та складовою інноваційного потенціалу суспільства; 3) систему вищої освіти України визнано одночасно і як джерело формування сучасного кадрового потенціалу, і як головний фактор оволодіння фахівцями сучасними знаннями, необхідними для забезпечення економічного, культурного та соціального розвитку суспільства на основі використання передових досягнень науки, технологій, інновацій; 4) вітчизняною нормативно-правовою базою закладено вихідні положення для поступового впровадження новітніх наукових здобутків у безпосередню соціальну роботу, а також до системи фахової підготовки майбутніх спеціалістів, у тому числі – соціальних працівників.

Подальшого вивчення, на наш погляд, потребують концептуальні засади формування інноваційної культури майбутніх фахівців соціальної сфери.

Література

1. Болонський процес у період до 2020 року – Європейський простір вищої освіти у новому десятилітті : Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти (Льовен та Лювен-ля-Ньов, 28–29 квітня 2009 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.nmu.edu.ua/files/bolon/12.pdf>. – Назва з екрана.

2. *Гавриш І. В.* Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Гавриш І. В. – Луганськ, 2006. – 44 с.

3. Закон України “Про вищу освіту” від 1 липня 2014 р. № 1556-VII // Офіційний вісник України. – 15.08.2014. – № 63. – С. 7–90.

4. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” від 8 вересня 2011 р. № 3715-VI // Офіційний вісник України. – 14.10.2011. – № 77. – С. 14–17.

5. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” від 16 січня 2003 р. № 433-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 7. – С. 5–11.

6. Інновації в Україні: Європейський досвід та рекомендації для України. Том 3 : Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів. Остаточний варіант (проект від 19 жовтня 2011 р). – К. : Фенікс, 2011. – 76 с. – (Проект ЄС “Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні”).

7. Капська А. Й. Ступенева система професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери / А. Й. Капська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11 : Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління : зб. наук. пр. / ред. рада : В. П. Андрущенко (гол.) та ін. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – № 1 (23). – С. 19–29.

8. Молодцов О. Публічно-управлінські інновації у системі місцевого самоврядування / Олександр Молодцов // Вісник Центральної Вибірчої комісії. – 2008. – № 2 (12). – С. 34–37.

9. Наказ Міністерства України у справах сім’ї, молоді та спорту “Стратегія розвитку системи соціальних послуг для сім’ї, дітей та молоді на 2009–2014 роки” від 04 листопада 2008 року № 4414 / Міністерство України у справах сім’ї, молоді та спорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://vin-ocsssdm.com.ua/docs/nakazi/N%204414%20-%202004-11-08.pdf>. – Назва з екрана.

10. Постанова Верховної Ради України “Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку в Україні” від 13 липня 1999 р. № 916-XIV / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. – 1999. – № 29. – С. 11–20.

11. Постанова Кабінету Міністрів України “Про Державну національну програму “Освіта” (“Україна ХХІ століття”) від 3 листопада 1993 р. № 896 / Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>. – Назва з екрана.

12. Постанова Кабінету Міністрів України “Про утворення інституту інноваційних технологій і змісту освіти” від 7 лютого 2006 р. № 108 / Кабінет Міністрів України // Офіційний вісник України. – 2006. – № 6. – С. 59.

13. Постанова Кабінету Міністрів України від 4 червня 2014 р. № 255 “Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади” / Кабінет Міністрів України // Офіційний вісник України. – 01.08.2014. – № 59. – С. 10–11.

14. Проблемы и перспективы инновационного развития экономики : материалы Десятой междунар. науч.-практ. конф. по инновационной деятельности (Алушта, 12–16 сент. 2005 г.) / Центр исследований научно-технического потенциала и истории науки им. Г. М. Доброва НАН Украины ; ред. сов. : Б. А. Малицкий (предс.) и др. – К. : Феникс, 2006. – 328 с.

15. Програма Президента України “Програма економічних реформ на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” від 2 червня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.pravda.com.ua/files/0/9/programa_reform.pdf. – Назва з екрана.

16. Реалізація стратегічних пріоритетних завдань інноваційної діяльності – одне з найважливіших антикризових завдань [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://dp-patent.at.ua/news/2009-04-02-1127>. – Назва з екрана.

17. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Концепція розвитку національної інноваційної системи” від 17 червня 2009 р. № 680-р / Кабінет Міністрів України // Офіційний вісник України. – 03.07.2009. – № 47. – С. 53–57.

18. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері” від 10 вересня 2012 р. № 691-р / Кабінет Міністрів України // Офіційний вісник України. – 28.09.2012. – № 71. – С. 199–203.

19. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг” від 08 серпня 2012 р. № 556-р / Кабінет Міністрів України // Офіційний вісник України. – 20.08.2012. – № 61. – С. 71–75.

20. Сбруєва А. А. Глобальні та регіональні тенденції розвитку вищої освіти в умовах побудови суспільства знань : препринт / А. А. Сбруєва. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – 80 с.

21. Соціогуманітарний аспект інноваційно-технологічного розвитку економіки України : монографія / Л. І. Федулова, С. В. Захарін, М. С. Данько та ін. ; за ред. Л. І. Федулової. – К. : Вид-во Ін-ту екон. та прогнозув., 2007. – 472 с.

22. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / авт.-упоряд. : Г. О. Андрощук, І. Б. Жилияєв, Б. Г. Чижевський та ін. ; за заг. ред. В. І. Полохала. – К. : Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.

23. Указ Президента України “Про затвердження Положення про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України” від 8 квітня 2011 р. № 437/2011 // Офіційний вісник України. – 26.04.2011. – № 29. – С. 188–193.

24. Указ Президента України “Про Національну доктрину розвитку освіти” від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – С. 11–24.

25. Указ Президента України “Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року” від 25 червня 2013 р. № 344/2013 // Офіційний вісник України від 12 липня 2013 року. – № 50. – С. 18–36.

26. Указ Президента України від 30 грудня 2005 р. № 1873/2005 “Положення про Державне агентство України з інвестицій та інновацій” // Офіційний вісник України. – 2006. – № 1–2. – С. 85–88.

27. *Dutta S.* The Global Innovation Index 2009–2010 / S. Dutta [Електронний ресурс]. – INSEAD, 2010. URL:

<https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/gii-2009-2010-report.pdf>. – Назва з екрана.

28. *Dutta S.* The Global Innovation Index 2014: The Human Factor in Innovation / S. Dutta, B. Lanvin, S. Wunsch-Vincent [Електронний ресурс]. – [second printing]. – Fontainebleau, Ithaca, Geneva, 2014. URL:

<http://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/GII-2014-v5.pdf>. – Назва з екрана.

29. *Dutta S.* The Global Innovation Index 2015: Effective Innovation Policies for Development / S. Dutta, B. Lanvin, S. Wunsch-Vincent [Електронний ресурс]. – Fontainebleau, Ithaca, Geneva, 2015. URL:

<https://www.globalinnovationindex.org/content/page/gii-full-report-2015/>. – Назва з екрана.

30. Green Paper on Innovation // Bulletin of the European Union. Supplement. – 1996. – V. 5/95. – 102 pp. – (EU Commission – COM Document).

31. The first action plan for innovation in Europe: Innovation for growth and employment // Bulletin of the European Union. Supplement. – 1997. – V. 3. – 118 pp. – (EU Commission – COM Document).